

Фундаментальне дослідження конституційних засад референдної демократії в Україні

В.Л. Федоренко,

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Однією з найбільш важливих ознак існування та дієвості сучасного зрілого громадянського суспільства та розвинутої правової держави є конституювання принципу народного суверенітету і визначення безпосередніх юридичних механізмів його реалізації. Більшість держав світу нині не тільки визнають народний суверенітет джерелом усієї влади у країні, а й визначають основи виборів і референдумів невід'ємною формою реалізації повновладдя народу, важливим способом реалізації політичних прав своїх громадян.

Разом із тим, не всі такі держави здатні у своїй конституційній правотворчій і правозастосовній практиці у сфері прямого народовладдя вийти за межі задекларованих конституційних принципів. Непоодинокими були і залишаються випадки, коли вибори і референдуми стають демократичними формами подовження правління загалом антинародних режимів, а також випадки, коли складні та непрозорі виборчі системи приводили до влади політичні сили, які не виражали інтересів більшості виборців. Зазначене відомим чином стосується й вітчизняних конституційно-правових реалій.

Так, проведений 1 грудня 1991 р. всеукраїнський референдум, що став доленосним для національного державо- та правотворення, виявився єдиним дієвим прикладом всенародного вирішення найбільш доленосних для суспільства та держави питань через реалізацію інституту референдуму. Невикористаним залишається й потенціал місцевих референдумів в Україні. Як відомо, з 1991 по 2009 рр. в Україні відбулося два всеукраїнські (1991 і 2000 рр.) і 150 місцевих референдумів, що є надзвичайно низьким кількісним і якісним показником дієвості інституту референдумів у державі з давніми традиціями народовладдя, що сягають своїм корінням іще вічової демократії Київської Русі. Це свідчить про необхідність створення в легітимний спосіб належних умов для утвердження в Україні спеціального конституційно-правового режиму, який би сприяв не лише ініціюванню та проведенню референдумів, а й належній реалізації їх рішень.

Очевидно, що такий конституційно-правовий режим вимагає комплексного теоретико-методологічного обґрунтування. І відповідна теорія на сьогодні отримала своє комплексне обґрунтування в фунда-

ментальній монографії М. Оніщука «Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики»¹.

У своїй роботі вчений-конституціоналіст досліджує сутність і зміст категорії «референдна демократія», визначає її кваліфікуючі ознаки та юридичні властивості, обґрунтовує комплексну методологію досліджень цього виду конституційно-правового режиму (С. 43–74 монографії) й розкриває принципи його існування та дієвості (С. 74–102). Зокрема, на думку М. Оніщука, референдна демократія — це самостійний вид конституційно-правового режиму (франц.

regime, від лат. *regimen* — управління, керівництво), представлений системою встановлених Конституцією і законами України легітимних, найбільш сприятливих умов, способів і методів безпосередньої реалізації народного суверенітету у формі ініціювання, організації та проведення референдумів, а також реалізації їх рішень (С. 38, 338).

Заслуговує на увагу й підрозділ, присвячений питанням співвідношення та взаємодії референдної демократії з іншими видами безпосереднього та представницького народовладдя в Україні, а також висновок М. Оніщука про те, що референдна демократія є важливою складовою національної системи демократії, поза межами якої вона втрачає свій сенс і соціальне призначення (С. 340–341 монографії).

¹ Оніщук М. В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики: Моногр. — К., 2009. — 450 с.

Окремий розділ монографії присвячено проблемам походження референдної демократії, періодизації основних етапів її становлення і розвитку, а також типології референдної демократії у світі та ідентифікації перспективної вітчизняної моделі референдної демократії з-поміж інших типів цього виду демократії. Висновки і положення цього розділу підтверджені аналізом фактичного матеріалу про досвід функціонування референдумів і референдної демократії у світі, зокрема й неоднозначний. Останній має упереджувати прорахунки вітчизняних парламентаріїв при прийнятті нових законів про референдуми.

Інший розділ рецензованої роботи присвячений системі референдної демократії, зокрема, проблемам класифікації та систематизації цього виду народовладдя і характеристиці юридичної природи виявлених М. Оніщуком різновидів референдної демократії. Особливо вдалимими і актуальними, на нашу думку, є концептуальні положення науковця про конституційну й міжнародну референдну демократію та перспективи її запровадження в Україні.

Зазначимо, що монографія виконана на належному теоретико-методологічному рівні, з урахуванням кращих розробок українських і зарубіжних правознавців у сфері конституційних основ народовладдя. По-суті вона обґрунтовує концепцію відповідного виду конституційно-правового режиму, котрий має забезпечити належні умови для безпосередньої реалізації народного суверенітету та повновладдя територіальних громад на місцях.

Крім того, ряд висновків і положень рецензованої роботи залишають місце для подальших наукових дискусій щодо проблем і перспектив удосконалення конституційних основ референдної демократії в Україні.

Нова монографія з проблем референдної демократії буде цікавою не тільки для вчених-конституціоналістів, а й для юристів-практиків, викладачів, аспірантів, магістрів, студентів. Як додаток у ній вміщений законопроект «Про всеукраїнський референдум», розроблений за ініціативи М. Оніщука в 2009–2010 рр. на виконання завдань, покладених на Міністерство юстиції України.

На нашу думку, монографія М. Оніщука також буде корисною для науковців і всіх, хто цікавиться актуальними проблемами теорії та практики сучасного конституційно-права України.